

De term 'weigerambtenaar' versmalt het beroep op het geweten

Het geweten als moreel ijkpunt

Op Twitter voerde Theo Boer eens een discussie over het beroep op hun geweten door zogenoemde weigerambtenaren. De stelling was dat we, los van hoe we denken over het 'homohuwelijk', blij mogen zijn dat er mensen zijn voor wie het geweten een moreel ijkpunt is.

Al snel kwamen er negatieve reacties. Iemand twitterde: "Je kunt met het geweten overal heen. Ook de Nazi's beriepen zich op hun geweten". Nu kun je veel zeggen over de Nazi's (bijvoorbeeld dat sommigen zich op hun geloof beriepen) maar niet dat zij zich op hun geweten beriepen. Bij de Neurenbergse processen verdedigden hooggeplaatste Nazi's zich juist met een beroep op hun plicht en was het de rechter die de beschuldigten wees op het feit dat we ook nog een geweten hebben.

Sommigen zullen anno 2013 terugverlangen naar de tijd dat rechters verdachten opriepen om naar hun geweten te luisteren. Want hoewel het volgens sommige psychologen en biologen slechts gaat om de stem van je ouders, de gemeenschap of je instinct, is het geweten volgens de meeste filosofische en theologische tradities iets heel waardevols: een intern moreel kompas dat net zoals een kompasnaald dat doet, niet naar zichzelf wijst maar naar een objectieve werkelijkheid buiten zichzelf.

God, de natuur, de menselijke natuur, de menselijke bestemming. Het geweten vertelt je met soms ongebruikelijke kracht dat je bepaalde dingen écht niet moet doen, het 'voelt niet goed', er knaagt iets, je hebt ergens geen vrede mee.

Airbag

En hoewel we bij geweten vaak denken aan gevoelens, blijkt in vrijwel alle vertalingen van het woord een element van 'weten' te zitten: *Ge-wissen, con-science*. Als het goed is beschikt ieder mens over zo'n vorm van weten maar merk je er weinig van. Het is bij wijze van spreken net als bij air-

Een intern moreel kompas verwijst, net als een echt kompas, naar een objectieve werkelijkheid buiten zichzelf. Foto SXC Ove Töpfer

bags: elke auto beschikt erover maar als het goed is zul je er nooit iets van merken. Helaas lijkt het erop dat sommige mensen de stem van hun geweten hebben

de ambtenaar die weigert om homostellen te trouwen, de arts die uit principe geen euthanasie verricht. Een publiek beroep op het geweten is ongebruikelijk

kun je allerlei vormen van bezwaren hebben maar geen gewetensbezwaren. Belangrijk is verder dat een beroep op het geweten normaal gesproken niet gunstig voor jouw eigenbelang is. De belasting ontduiken, diefstal, ontrouw, te hard rijden – probeer het niet met een beroep op je geweten!

Bewondering

De tijd is voorbij dat een beroep op het geweten op begrip of zelfs bewondering kon rekenen. Maar dat men kritischer naar gewetensbezwaren kijkt, heeft niet alleen nadelen. Wie een beroep op hun geweten doen, zullen dit (beter) moeten uitleggen: het geweten is geen panacee voor mensen die de argumentatie niet op orde hebben. Wie zich op zijn geweten beroept, moet die gewetenskeuze

in de vorm van begrijpelijke argumenten kunnen uitleggen en kan dat doorgaans ook, al zal dat soms enig denkwerk vergen. Al hoeft je er ook dan overigens niet op te rekenen dat je gesprekspartners het daar altijd mee eens zullen zijn.

Belangrijk is dat de anderen de 'mens met een geweten' leert kennen als een mens met compassie. Juist daarom is de term 'weigerambtenaar' zo problematisch: hij versmalt het beroep op het geweten tot een botte weigering.

In Nederland zijn er momenteel verschillende (groepen) burgers die op grond van hun geweten weigeren om bepaalde handelingen uit te voeren. Anders dan in de vorige eeuw, toen gewetensbezwaarde jongeren vervangende dienstplicht mochten doen, is er voor ambtenaren of dokters die weigeren om bepaalde handelingen te doen weinig consideratie.

Gek genoeg brengt dat het beroep op het geweten weer een beetje terug tot de kern. Wie alleen maar klaagt dat zijn geweten niet gehonoreerd wordt, heeft het misschien niet helemaal begrepen. Want wie er vast van overtuigd is dat hij bepaalde dingen niet moet doen, mag het juist als een eer beschouwen als dat vervelende gevolgen heeft. Dat heeft iets te maken met 'lijden voor je overtuiging'. Stilletjes zijn er in Nederland misschien ook seculiere mensen die trots zijn op burgers met zo'n rechte rug.

Theo Boer

Dr. Theo Boer is Universitair Docent Ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit te Groningen

gesmoord. Het goede nieuws is dan weer dat zelfs wie een kwaad geweten heeft, kennelijk nog een geweten heeft. Wees dus ook zuinig op een kwaad geweten!

Discussies anno 2013 gaan in Nederland vooral om gewetensbeslissingen die indruisen tegen het recht of de publieke moraal:

en functioneert als een laatste redmiddel waarmee iemand impliceert dat hier ten diepste zijn morele integriteit op het spel staat. Je hebt dan ook altijd alleen gewetensbezwaren tegen iets wat jij zelf doet (of verondersteld wordt te doen).

Tegen het gedrag van anderen